

The Role of Public Art in Organizing Citizens' Spatial Perception; An Analysis of the Locating and Function of Rural People's Sculptures in Rasht

Zainab Rashvand ^{1*}, Bahram Hamidi ²

1. Lecture, Department of Architecture and art, University of Guilan, Rasht, Iran

2. Assistant Professor, Department of Architecture and Art, University of Guilan, Rasht, Iran

Highlights:

Developing a Multi-Layered Analytical Framework: Integrating the theories of Lynch, Lefebvre, and Barthes into a new model for urban art evaluation that enables comprehensive analysis of form, space, and cultural discourse. Identifying the Design-Experience Gap: Empirically proving the dissonance between the space represented by elites and the lived space of citizens, which can be a basis for rethinking participatory approaches to the design of public spaces.

ARTICLE INFO

EXTENDED ABSTRACT

UPK, 2026

VOL. 10, Issue 2, PP, 23-41

Received: 10 Aug 2025

Accepted: 15 Jan 2026

Article Type:

Research article

Keywords: Urban Sculptures, Spatial Identity, Barthes' Semiotics

Cite this article:

Rashvand, Z., & Hamidi, B (2026). The Role of Public Art in Organizing Citizens' Spatial Perception; An Analysis of the Locating and Function of Rural People's Sculptures in Rasht. *Urban Plan Knowl*, 10(2), 23-41.

DOI:

[10.22124/UPK.2026.31366.2051](https://doi.org/10.22124/UPK.2026.31366.2051)

Introduction: The city, as a spatial and social phenomenon, is defined by its physical markers, sense of place, and cultural depth. In this context, urban art—especially public sculptures—has a dual function: as carriers of spatial meaning and symbols, they visually organize the environment while also conveying cultural narratives. This research aims to investigate the role of rural-themed sculptures in Rasht, considering them as key elements of urban art that influence citizens' spatial perception and contribute to the strengthening their sense of place attachment. The study seeks to answer the following pivotal questions: Do these sculptures function as cognitive and identity landmarks in urban space? How do the spaces imagined by their designers align with the lived experiences of the citizens? And through Barthes' semiotic lens, what cultural and ideological discourses do these sculptures perpetuate? The main objective is to examine the location, function, and impact of these artistic elements on residents' spatial perception, while also evaluating their effectiveness in enhancing the sense of attachment to the city's urban environment.

Methodology: This study employs a combination of qualitative and analytical-critical approaches, and utilizes field observation, visual analysis, and symbolic content analysis.

Results: Only through citizen participation, cultural authenticity, and critical dialogue can these sculptures become effective tools in strengthening attachment to place and a dynamic urban identity.

Discussion: The findings indicate that although the sculptures of villagers in Rasht are ostensibly designed as media and identity-building elements to enhance a sense of place belonging, in practice, their lack of alignment with citizens' lived experiences, spatial integrity, and respect for diverse discourses has limited their impact on deeper levels of place identity.

*Corresponding Author: rashvand@guilan.ac.ir



Copyright: © 2024 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

To increase the effectiveness of these elements in strengthening the sense of place attachment, it is essential that the process of designing and placing them takes into account citizen feedback and is reproduced in a participatory and culturally diverse approach.

Conclusion:

Table for Analyzing Rural People's Statues in Rasht City Using Kevin Lynch's Approach

Improvement Suggestions	Impact on Spatial Legibility	Current Status	Characteristics of Rural Statues in Rasht	Lynch's Theory Elements
Increase the height to at least three meters. Install in strategic locations. Improve visual accessibility.	Limitations: Only detectable in specific areas. Lack of 360-degree visual access.	Some are weak to moderate, some are low in height, and some are in low-traffic areas.	Height: 1.5 to 2.5 meters Visual elements: Straw hat, fishing basket, and sickle. Location: Squares, parks, and bridges	Landmarks
Install along high-traffic routes. Creation of pedestrian walkways. Connection to the urban navigation system	Limitations / Ineffective Role in Way-finding: Failure to Create Narrative Paths	Weaknesses: Some main exterior routes. Lack of connection to pedestrian paths.	Installation Location: City Hall Square, Golsar Bridge, and Farhang Square. It is connected to high-traffic areas.	Paths
Focus on installing the main nodes. Create identity clusters. Connect the nodes together.	Incoordination and lack of creating a coherent network, as well as spatial dispersion	Some are located in central areas, some in important nodes, and some in peripheral areas.	Key locations: City Hall Square and major intersections. Role as a focal point	Nodes
Creating distinct identity zones. Creating meaningful connections between sculptures. Designing a region-based approach.	Limitations or failure to create a sense of regional identity. Failure to strengthen place memories.	Weaknesses: - Lack of a separate area - Lack of connection between sculptures	Representation of Rural Culture/Creating a Sense of Place in Public Spaces	Districts
Install at city entry points. Define meaningful boundaries. Create transition points.	Very limited or unsuccessful definition of urban boundaries.	Weakness: More in spatial centers, and less in meaningful places.	Position at spatial boundaries and connections to urban entries.	Edges

Comparative Table of Success and Failure of Existing Cases

Improvement Suggestions	Reasons for Success / Failure	Success Status	Installation Location
Increase height/ Improve lighting	Central location, easy access, open space.	Relatively Successful	City Hall Square
Relocate to a better spot. Increase the scale.	Low height, visual clutter, and a lack of visual access.	Unsuccessful	Shahid Gholi Pour Bridge
Move to a high-traffic area. Create spaces for stopping and interacting. Create a narrative pedestrian path.	Off the main path: lack of connection .with passersby	Unsuccessful	Culture Square
Increase interaction and create seating areas.	Peaceful environment and connection with nature.	Relatively Successful	Central Parks

نقش هنر شهری در سازماندهی ادراک فضایی شهروندان: تحلیل مکان‌یابی و کارکرد مجسمه‌های مردمان روستایی در رشت

زینب رشوند^{۱*}، بهرام حمیدی^۲

۱. مربی گروه نقاشی، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه گیلان، رشت، ایران

۲. استادیار گروه گرافیک، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه گیلان، رشت، ایران

نکات برجسته:

توسعه چارچوب تحلیلی چندلایه: تلفیق نظریه‌های لینچ، لوفور و بارت در الگوی نوین ارزیابی هنر شهری که قابلیت تحلیل جامع فرم، فضا و گفتمان فرهنگی را فراهم می‌کند.
شناسایی شکاف طراحی-تجربه: اثبات تجربی ناهماهنگی بین فضای بازنمایی‌شده توسط نخبگان و فضای زیسته شهروندان که می‌تواند پایه‌ای برای بازنگری در رویکردهای مشارکتی طراحی فضاهای عمومی باشد.

چکیده

اطلاعات مقاله

بیان مسئله: شهر به‌عنوان پدیده‌ای فضایی-اجتماعی از طریق شاخص‌های کالبدی، هویت مکانی و غنای فرهنگی قابل شناخت است. در این میان، هنر شهری و به‌ویژه مجسمه‌های عمومی به‌عنوان حامل‌های معنایی و نشانه‌های فضایی، نقشی دوگانه در سازماندهی بصری محیط و انتقال روایت‌های فرهنگی ایفا می‌کنند.

هدف: پژوهش حاضر با تمرکز بر مجسمه‌های مردمان روستایی در شهر رشت، به بررسی کارکرد این عناصر هنری در سازماندهی ادراک فضایی شهروندان و تقویت حس تعلق مکانی می‌پردازد و نسبت میان فضای بازنمایی‌شده توسط طراحان و فضای زیسته شهروندان را بر اساس گفتمان فرهنگی بازتولیدشده در چارچوب نشانه‌شناسی رولان بارت مورد پژوهش قرار می‌دهد.

روش: روش پژوهش ترکیبی از رویکرد کیفی و تحلیلی-نقدی بوده و بر پایه مشاهده میدانی، تحلیل بصری و تحلیل محتوای نمادین انجام شده است.

یافته‌ها: یافته‌ها نشان می‌دهد که اگرچه این مجسمه‌ها در ظاهر با هدف تقویت هویت فرهنگی و ایجاد حس تعلق مکانی طراحی شده‌اند، اما به دلیل ناهماهنگی با تجربه زیسته شهروندان، نبود انسجام فضایی و غفلت از گفتمان‌های چندصدا، تأثیرگذاری آن‌ها در سطح عمیق هویت مکانی محدود باقی مانده است.

نتیجه‌گیری: نتیجه‌گیری پژوهش تأکید می‌کند که تنها با بهره‌گیری از رویکرد مشارکتی، توجه به تنوع فرهنگی و شکل‌دهی گفت‌وگوی انتقادی می‌توان از این آثار به‌عنوان ابزاری کارآمد در تقویت حس تعلق مکانی و پویایی هویت شهری بهره گرفت. این مطالعه با تلفیق دیدگاه‌های لینچ، لوفور و بارت چارچوبی تحلیلی چندلایه برای ارزیابی هنر شهری ارائه می‌دهد که امکان بازاندیشی در طراحی فضاهای عمومی بر پایه مشارکت شهروندان را فراهم می‌سازد.

دانش شهرسازی، ۱۴۰۵

دوره ۱۰، شماره ۲، صفحات ۴۱-۳۳

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۵/۱۹

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۱۰/۲۵

نوع مقاله:

پژوهشی

کلید واژه‌ها: مجسمه‌های شهری، هویت مکانی، هویت مکانی، نشانه‌شناسی بارت

ارجاع به این مقاله:

رشوند، زینب، حمیدی، بهرام. (۱۴۰۵). نقش هنر شهری در سازماندهی ادراک فضایی شهروندان: تحلیل مکان‌یابی و کارکرد مجسمه‌های مردمان روستایی در رشت، دانش شهرسازی، ۱۰(۲)، ۴۱-۲۳.

DOI:

[10.22124/upk.2026.31366.2051](https://doi.org/10.22124/upk.2026.31366.2051)

نویسنده مسئول: rashvand@guilan.ac.ir



Copyright: © 2024 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

بیان مسئله

در عصر معاصر، شهر تنها به عنوان یک ساختار کالبدی و اقتصادی دیده نمی‌شود، بلکه به عنوان پدیده‌ای فضایی-اجتماعی فهمیده می‌شود که در آن فرم شهری و معنای شهری در تعامل پویا با یکدیگر، هویت مکانی را شکل می‌دهند. در ادبیات شهرسازی معاصر، تمایز بین شهرها صرفاً بر اساس شاخص‌های کمی مانند جمعیت یا وسعت مورد بررسی قرار نمی‌گیرد، بلکه بر کیفیت فضاهای عمومی، غنای فرهنگی و توانایی شهر در ایجاد حس تعلق مکانی استوار می‌باشد. در این پژوهش، هویت شهری به عنوان ویژگی ثابت و تک بعدی در نظر گرفته نمی‌شود، بلکه به عنوان فرآیندی دیالکتیک بین فرم فیزیکی شهر و ادراکات ذهنی، اجتماعی و فرهنگی ساکنان تعریف می‌شود. در این میان، فضاهای عمومی شهری به عنوان صحنه‌های اصلی تعامل اجتماعی و نمایش فرهنگ شهری عمل می‌کنند. این فضاها، از طریق استقرار عناصر نمادین، به ویژه هنر شهری، به میدانی برای بازتولید هویت، ایجاد خاطره جمعی و تقویت پیوند عاطفی شهروندان به تبدیل می‌شوند. مجسمه‌های عمومی، به عنوان یکی از بارزترین اشکال هنر شهری، دارای کارکردی دوگانه هستند: از یک سو، به عنوان نشانه‌های شهری^۱ در سازماندهی بصری فضا و افزایش خوانایی محیطی^۲ عمل می‌کنند (Lynch, 2012)؛ از سوی دیگر، به عنوان حامل‌های معنایی^۳، روایت‌های فرهنگی، تاریخی و اجتماعی جامعه را در فضای شهری بازتولید می‌کنند. اما سؤال اساسی اینجاست: آیا این مجسمه‌ها واقعاً به عنوان ابزاری برای تقویت حس تعلق مکانی عمل می‌کنند؟ یا صرفاً به عنوان ابزاری برای اسطوره‌سازی برنامه ریزان و تولید تصویری زیبا و بی‌خطر از گذشته به کار می‌روند؟ این پرسش به ویژه در شهرهای در حال تحول مانند رشت حائز اهمیت است. رشت، به عنوان مرکز استان گیلان، در دهه‌های اخیر شاهد تحولات کالبدی سریع، گسترش افقی و مهاجرت گسترده از مناطق روستایی بوده است. این تحولات، هویت محلی و ارتباط شهروندان با مکان را تحت فشار قرار داده و زمینه را برای کمرنگ شدن هویت فرهنگی بومی فراهم کرده است. در این شرایط، استقرار مجسمه‌هایی که از زندگی، شیوه زیست و فرهنگ مردم روستایی الهام گرفته‌اند، می‌تواند به عنوان یک استراتژی هویت‌سازی شهری تفسیر شود. اما آیا این آثار واقعاً هویت محلی را بازتولید می‌کنند؟ یا آن را به یک سرایت بصری کالایی شده تقلیل می‌دهند؟ بر اساس نظریه تولید فضا (Lefebvre, 2018)، فضای شهری محصول تعامل بین «فضای بازنمایی‌شده» (توسط برنامه‌ریزان) و «فضای زیسته» (توسط شهروندان) است. اگر این دو با هم هم‌آوایی نداشته باشند، فضا دچار تبعیض معنایی و ناتوانی در ایجاد تعلق می‌شود. همچنین، از دیدگاه رولان بارت (Barthes, 2017) مجسمه‌ها صرفاً شیء نیستند، بلکه متن‌های فرهنگی هستند که در بازتولید اسطوره‌های ایدئولوژیک مانند روستای آرمانی، شادی ذاتی روستایی، کشاورز خوشحال، مشارکت دارند. این اسطوره‌ها، واقعیت‌های پیچیده مهاجرت اجباری، فقر اقتصادی و تحولات کاربری اراضی را نادیده می‌گیرند و به جای بازتاب واقعیت، یک سرایت آرام‌بخش و غیرانتقادی از گذشته ارائه می‌دهند. حال، مسئله پژوهش این است آیا مجسمه‌های مردمان روستایی در شهر رشت، به عنوان ابزاری هویت‌ساز، در تقویت حس تعلق مکانی مؤثرند؟ یا اینکه به عنوان ابزاری برای اسطوره‌سازی برنامه ریزان، هویت بومی را به کالای مصرفی شهری تبدیل می‌کنند؟ این پژوهش با بهره‌گیری از چارچوب نظری شهرسازی فرهنگی و تلفیق رویکردهای لینچ (خوانایی محیطی)، لوفور (تولید فضا) و بارت (اسطوره‌شناختی)، به تحلیل انتقادی این مجسمه‌ها می‌پردازد و به دنبال پاسخ به این پرسش‌های کلیدی است.

مبانی نظری

پژوهش حاضر با اتکا چارچوب نظری ترکیبی و بین‌رشته‌ای، مفاهیم بنیادین ادراک فضایی کوین لینچ، تولید فضا هانری لوفور و نشانه‌شناسی فرهنگی رولان بارت را برای تحلیل نقش مجسمه‌های روستایی به مثابه رسانه‌های هویت‌ساز در شهر رشت، هم‌سو می‌کند. این سه رهیافت، سه لایه تحلیلی مکمل را تشکیل می‌دهند.

1. Urban Signifiers
2. Environmental Legibility
3. Meaning Carriers

۱. لایه ادراکی-کالبدی «ادراک فضایی» لینچ

در نظریه‌های شهرسازی معاصر، ادراک فضایی به عنوان یکی از مؤلفه‌های کلیدی در شکل‌گیری تصویر ذهنی شهر و تعامل انسان با محیط زیست شهری مطرح می‌شود (Madanipour, 2008). این مفهوم به‌طور سیستماتیک توسط کوین لینچ در کتاب معروفش «سیمای شهر»^۱ مطرح شد. لینچ استدلال می‌کند که شهروندان از طریق تجربه حسی، حرکتی و معنایی با شهر، یک تصویر ذهنی از آن شکل می‌دهند که بر پایه پنج عنصر اصلی مسیرها^۲، مرزها^۳، ناحیه‌ها^۴، گره‌ها^۵، نشانه‌های مکانی^۶ استوار است (Lynch, 2016). در این چارچوب، مجسمه‌های شهری به‌ویژه آن‌هایی که از زندگی مردم روستایی الهام گرفته‌اند به عنوان نشانه‌های مکانی عمل می‌کنند و نقش مهمی در تشکیل تصویر ذهنی شهری و خوانایی محیطی ایفا می‌کنند.

لایه ادراکی-کالبدی

لایه ادراکی-کالبدی به این معناست که فضای شهری تنها به عنوان یک ساختار فیزیکی (کالبدی) وجود ندارد، بلکه از طریق فرآیندهای ادراکی شهروندان شامل دیدن، یادآوری، جهت‌یابی و احساس امنیت معنا می‌یابد. این لایه، ارتباط بین فرم شهری و تجربه انسانی را برقرار می‌کند و نشان می‌دهد که چگونه عناصر کالبدی شهر، توسط شهروندان «خوانده» و درک می‌شوند (Hataminejad, 2020). در این میان، مجسمه‌ها به عنوان عناصری غیرعملکردی اما معنادار، در لایه ادراکی-کالبدی نقش دوگانه‌ای دارند:

- از یک سو، ویژگی‌های بصری آن‌ها (مقیاس، فرم، رنگ، موقعیت) به خوانایی فضایی کمک می‌کنند.
- از سوی دیگر، محتوای نمادین و فرهنگی آن‌ها به تشکیل تصویر ذهنی مشترک و تقویت حس تعلق مکانی منجر می‌شود.

۲. لایه اجتماعی-سیاسی «تولید فضا» لوفور

در نظریه‌های معاصر شهرسازی و جامعه‌شناسی فضایی، فرایند تولید فضا به عنوان یکی از مفاهیم بنیادین در درک رابطه میان قدرت، ایدئولوژی و ساختارهای شهری مطرح می‌شود. این مفهوم به‌طور سیستماتیک توسط هنری لوفور^۷ در کتاب معروفش «تولید فضا»^۸ توسعه یافته است (Lefebvre, 2018). لوفور استدلال می‌کند که فضا یک شیء بی‌جان یا خالی نیست، بلکه محصولی اجتماعی، سیاسی و تاریخی است که در فرآیندی پیچیده از تعاملات انسانی، نهادهای قدرت و ایدئولوژی‌ها شکل می‌گیرد (Bazargher, 2017). لوفور فضا را در قالب یک مثلث مفهومی سه‌بعدی تحلیل می‌کند:

۱. فضای مفهومی^۹ فضای برنامه‌ریزان، شهرداری‌ها، مهندسان و بوروکراسی‌ها (شامل نقشه‌ها، طرح‌های شهری، قوانین و دستورالعمل‌ها) فضای «بازنمایی شده»^{۱۰}

۲. فضای زیسته^{۱۱} فضای تجربه‌شده توسط شهروندان در روزمره (شامل احساسات، خاطرات، عادات و تعاملات اجتماعی)

۳. فضای ادراکی^{۱۲} فضایی که از طریق حواس درک می‌شود (شامل نور، صدا، بو، حرکت و عناصر بصری) پلی بین فضای برنامه‌ریزی شده و زیسته شده (Lefebvre, 2018). این سه‌بعدی، نشان می‌دهد که فضای شهری تنها محصول یک فرآیند فنی نیست، بلکه میدانی از تقابل‌های اجتماعی، قدرت و معنا است.

¹ Image of the City

² Paths

³ Edges

⁴ Districts

⁵ Nodes

⁶ Landmarks

⁷ Henri Lefebvre

⁸ The Production of Space

⁹ Conceived Space

¹⁰ Represented Space

¹¹ Lived Space

¹² Perceived Space

۳. لایه نمادین- فرهنگی «نشانه‌شناسی فرهنگی» رولان بارت

در نظریه‌های معاصر فرهنگی و ارتباطات، نشانه‌شناسی^۱ به عنوان ابزاری کلیدی برای تحلیل معنای تصاویر، متون و عناصر بصری مطرح می‌شود. این رویکرد به‌طور عمیق توسط رولان بارت^۲، منتقد و فیلسوف فرانسوی، توسعه یافته است. بارت در آثاری چون اسطوره‌شناسی^۳ نشان می‌دهد که چگونه عناصر فرهنگی روزمره از آگهی تا پوشاک و از غذا تا هنر عمومی به عنوان اسطوره عمل می‌کنند و معانی ایدئولوژیک را به شکلی طبیعی و بی‌چون و چرایی انتقال می‌دهند. اسطوره نوعی گفتار رساننده پیام، یا نوعی فرم و دلالت است (Barthes, 2017).

بارت در «اسطوره‌شناسی» این مجسمه‌ها را «متون فرهنگی چندلایه» می‌خواند:

- دلالت صریح^۴ (ظاهر فیزیکی: پوشش محلی، ابزار کار)

- دلالت ضمنی^۵ (مفاهیم: اصالت، پیوند انسان-طبیعت)

- دلالت اسطوره^۶ وقتی یک نشانه به سرعت و بدون پرسش به عنوان «واقعیت» پذیرفته شود، به یک اسطوره فرهنگی تبدیل می‌شود. این اسطوره‌ها اغلب ایدئولوژی‌های حاکم را تثبیت می‌کنند، اما به شکلی طبیعی و غیرنقدی. (ایدئولوژی: رمانتیک‌سازی روستا به مثابه «بهشت گمشده»)

این لایه‌ها، سازوکار تبدیل نشانه‌های مادی به نمادهای هویتی را آشکار می‌سازند (abazari, 2001).

پیشینه پژوهش

در سال‌های اخیر، توجه به ابعاد نمادین، فرهنگی و روانی فضاهای شهری، به‌ویژه در چارچوب مفاهیمی چون هویت شهری، حس تعلق به مکان و تولید اجتماعی فضا، جایگاه برجسته‌ای در مطالعات شهرسازی و طراحی شهری یافته است. در این میان، هنر شهری به عنوان یکی از مهم‌ترین ابزارهای تأثیرگذار بر تجربه شهروندان از فضا، به‌ویژه از طریق شکل‌دهی به تصویر ذهنی و ادراک فضایی، مورد توجه فزاینده قرار گرفته است. این پژوهش با محوریت مجسمه‌های با محتوای فرهنگ بومی، روستایی در شهر رشت، به بررسی نقش این آثار در سازماندهی ادراک فضایی شهروندان می‌پردازد؛ ادراکی که نه تنها ناشی از ویژگی‌های کالبدی فضا است، بلکه از تعاملات معنایی، فرهنگی و نمادین نیز شکل می‌گیرد. در چارچوب نظریه‌های معاصر شهرسازی، تولید فضا به عنوان مفهومی کلیدی، توسط هانری لوفور (۲۰۱۸) مطرح شده است که در آن فضا به عنوان محصولی تاریخی، اجتماعی و سیاسی تبیین می‌شود. لوفور (۲۰۱۸) در کتاب «تولید فضا» بر این نکته تأکید دارد که فضای شهری تنها یک ظرف بی‌جان نیست، بلکه از طریق عمل، نماد و معنا، به‌طور مداوم تولید و بازتولید می‌شود. این دیدگاه، اهمیت هنر شهری را به عنوان یکی از عوامل مؤثر در بازتولید معنایی فضا برجسته می‌کند. ستاری (۲۰۱۶) در تحلیل دیالکتیک سه‌گانه لوفور، نشان می‌دهد که ادراک فضایی شهروندان از طریق تعامل بین «فضای تصور شده»، «فضای تجربی شده» و «فضای زیسته شده» شکل می‌گیرد که در این میان، آثار هنری مانند مجسمه‌ها، به‌عنوان عناصری نمادین، نقش مهمی در تقویت «فضای زیسته شده» و تقویت حس تعلق دارند. در این راستا، حس تعلق به مکان به عنوان یکی از ابعاد اساسی ادراک فضایی، مورد توجه بسیاری از پژوهشگران قرار گرفته است. فلاحت (۲۰۰۶) بر عوامل مختلفی مانند تجربه، حافظه، هویت فرهنگی و تعاملات اجتماعی به عنوان شکل‌دهنده حس تعلق تأکید دارد. این مفهوم به‌ویژه در مطالعاتی که به بررسی هویت شهری می‌پردازند، از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. حبیبی و برزگر (۲۰۱۸) در پژوهشی درباره شهر شیراز، نشان می‌دهند که المان‌های شهری با هویت بومی، می‌توانند به تقویت هویت کالبدی و معنایی شهر کمک کنند. به همین ترتیب، صفرنژاد و همکاران (۲۰۱۷) در مطالعه‌ای در رشت، مؤلفه‌هایی مانند نمادگرایی، هویت محلی و ارتباط با فرهنگ عامه را به عنوان عوامل کلیدی در افزایش حس تعلق شهروندان در طراحی بناهای فرهنگی و اداری

1. Semiotics
2. Roland Barthes
3. Mythologies
4. Denotation
5. Connotation
6. Myth

برمی‌شمارند. در این میان، مجسمه‌سازی در فضای شهری به عنوان یکی از مهم‌ترین اشکال هنر شهری، از دیدگاه‌های مختلفی مورد بررسی قرار گرفته است. پورمند و موسیوند (۲۰۱۱) به نقش مجسمه‌ها در ایجاد هویت بصری و معنایی فضا اشاره می‌کنند. تدریس حسینی و محمدی (۲۰۲۲) نیز در تحلیل مجسمه‌های تهران در دهه‌های ۸۰ و ۹۰، به تنوع رویکردها و گاهی فقدان انسجام معنایی در این آثار اشاره دارند و بر لزوم توجه به کارکرد اجتماعی و فرهنگی مجسمه‌ها تأکید می‌کنند. در مطالعات مربوط به شهر رشت، اهمیت هویت فرهنگی و بومی به وضوح نمایان است. خوش‌اندام و صلواتیان (۲۰۲۰) در پژوهشی در این شهر، به تبیین عوامل مؤثر در ارتقای حس سرزندگی شهروندان در بناهای فرهنگی می‌پردازند و بر نقش عناصر نمادین و هویت‌محور تأکید دارند. همچنین، سالاری‌پور، حمیدی، نوری‌پور سدهی، مغرور و خانی (۲۰۲۴) در مطالعه‌ای درباره برن‌سازی شهر خلاق، نشان می‌دهند که هویت بومی و محلی می‌تواند به عنوان سرمایه‌ای استراتژیک در توسعه شهری عمل کند. این یافته‌ها، زمینه را برای توجه به مجسمه‌های با محتوای بومی و روستایی که به فرهنگ و زندگی مردم روستایی گیلان اشاره دارند، فراهم می‌کنند. در این راستا، مکان‌یابی و کارکرد این مجسمه‌ها از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. رفیعیان و تقوایی و خادمی و علی‌پور (۲۰۱۲) بر لزوم طراحی آگاهانه فضاهای عمومی با توجه به کیفیت تجربه کاربران تأکید می‌کنند. این دیدگاه‌ها نشان می‌دهند که مکان‌یابی مجسمه‌ها باید فراتر از یک انتخاب تزئینی باشد و در چارچوبی برنامه‌ریزی‌شده، به تقویت شبکه معنایی شهر و تسهیل ادراک فضایی کمک کند. در این چارچوب، مجسمه‌های شهری نه به عنوان تزئینات جانبی، بلکه به عنوان بخشی از یک سیاست فضایی و فرهنگی، در فرآیند برنامه‌ریزی مورد توجه قرار می‌گیرند. همچنین، برخی پژوهش‌ها به نقش هنر شهری در تعاملات اجتماعی و تقویت حس تعلق می‌پردازند. پایون (۲۰۲۴) در مطالعه موردی میدان نقش جهان، نشان می‌دهد که طراحی شهری می‌تواند تعاملات اجتماعی و حس تعلق را تقویت کند. این یافته‌ها، اهمیت توجه به کارکرد اجتماعی مجسمه‌ها را فراتر از عملکرد تزئینی یا نمادین، برجسته می‌کند. در مجموع، پیشینه پژوهش نشان می‌دهد که اگرچه مطالعات متعددی به جنبه‌های مختلف هنر شهری، هویت، حس تعلق و تولید فضا پرداخته‌اند، اما توجه سیستماتیک به مکان‌یابی و کارکرد مجسمه‌های با محتوای فرهنگ بومی، روستایی در شهرهایی مانند رشت، به‌ویژه در رابطه با سازماندهی ادراک فضایی شهروندان، هنوز جای کار فراوانی دارد. این پژوهش با تلفیق مفاهیم لوفور درباره تولید فضا، نظریه‌های هویت و حس تعلق، و رویکردهای برنامه‌ریزی طراحی‌محور، به تحلیل این نوع مجسمه‌ها به عنوان عناصری فعال در بازتولید معنایی و ادراکی فضاهای شهری می‌پردازد.

روش پژوهش

این پژوهش با هدف تحلیل نقش مجسمه‌های مردمان روستایی در سازماندهی ادراک فضایی شهروندان شهر رشت، با رویکردی توصیفی-تحلیلی طراحی شده است. جامعه آماری تحقیق شامل فضاهای عمومی شهری است که در آن‌ها این مجسمه‌ها نصب شده‌اند و نمونه‌های مورد مطالعه به‌صورت هدفمند از میان مکان‌های شاخص همچون میدان‌های اصلی، پارک‌ها و فضاهای نمادین انتخاب می‌شوند. گردآوری داده‌ها بر پایه مشاهده میدانی و تحلیل تصویری انجام خواهد گرفت. در مرحله نخست، مشاهده نظام‌مند از تمامی مجسمه‌های شناسایی‌شده صورت می‌گیرد و موقعیت مکانی آن‌ها در نسبت با محیط پیرامونی، ویژگی‌های فیزیکی و ظاهری همچون جنس، ابعاد، سبک و عناصر تزئینی ثبت می‌شود. همچنین نوع و کیفیت تعامل شهروندان با این آثار از جمله نگاه کردن، عکاسی، لمس و فعالیت‌های اجتماعی در اطراف آن‌ها مورد توجه قرار می‌گیرد و نحوه ادغام یا تقابل مجسمه‌ها با زمینه‌های کالبدی و فضایی نظیر معماری اطراف، مبلمان شهری، پوشش گیاهی و جریان ترافیکی بررسی خواهد شد.

برای تحلیل دقیق‌تر، تصاویر پردازشی از مجسمه‌ها در زوایای مختلف و در زمان‌های گوناگون روز تهیه و به‌عنوان مبنای تحلیل تصویری به‌کار گرفته می‌شود. این تحلیل از دو منظر انجام می‌گیرد: نخست، از دیدگاه نشانه‌شناسی بر اساس الگوی رولان بارت، که در سه سطح دلالت صریح، دلالت ضمنی و اسطوره سامان می‌یابد. در سطح نخست، عناصر ظاهری و قابل مشاهده همچون فرم، رنگ، پوشش، ابزار کار و وضعیت بدنی شخصیت‌ها شناسایی می‌شود. در سطح دوم، معانی فرهنگی، اجتماعی و نمادین نهفته در آثار مانند نماد کشاورزی، بازنمایی زنان روستایی، کار فیزیکی، شادی ذاتی و احساس نوستالژیک استخراج خواهد شد. در سطح سوم نیز ایدئولوژی‌های پنهان و فرآیند طبیعی‌سازی آن‌ها همچون اتحاد شهر و روستا، تداوم فرهنگ بومی و مشروعیت‌بخشی به سیاست‌های فرهنگی مورد

واکوی قرار می‌گیرد. دومین منظر، رویکرد ادراک فضایی است که به بررسی نقش مجسمه‌ها در ساختار بصری و فضایی می‌پردازد و کارکرد آن‌ها را در ایجاد کانون توجه، تسهیل مسیریابی، نشانه‌گذاری شهری و تأثیرگذاری بر تجربه فضایی شهروندان ارزیابی می‌کند.

یافته‌ها و بحث

شهرهای معاصر به‌عنوان سامانه‌های پیچیده‌ای از تقابل و تعامل فضایی و سازه‌ای تعریف می‌شوند که برنامه‌ریزی‌های شهری باید به‌سوی کاهش تنش میان عناصر تشکیل‌دهنده آن‌ها حرکت نماید. در این بافت، مجسمه‌سازی شهری با تحلیل حساسیت‌های اجتماعی و بررسی ایدئولوژی‌های آشکار و نهفته جامعه، به خلق آثاری درونزا و مستخرج از باطن فرهنگی جامعه می‌پردازد. از منظر دیگر، بی‌نظمی فضایی ناشی از انبساط شهری، ضرورت حضور عناصری را اوج داده است که فراتر از کارکرد تزئینی و فرهنگی، به‌عنوان عوامل تلطیف‌کننده فضایی، جاذب معنایی و بهبود بخش محیط‌های شهری عمل نمایند (adelvand, mousavilar & mansouri, 2016). رشت از دوره صفوی تاکنون به‌عنوان مرکز استان گیلان شناخته می‌شود (Madanipour, 2008) این شهر با دارا بودن قابلیت‌های تاریخی و گردشگری فراوان، یکی از مهم‌ترین مقاصد توریستی کشور محسوب می‌گردد. سبقه تاریخی رشت و وقوع رویدادهای متنوع سیاسی و فرهنگی در طول زمان، منجر به تشکل لایه‌های اجتماعی متعددی شده که هر کدام سهمی در شکل‌گیری هویت منحصر به فرد و ارزش‌های خاص این شهر داشته‌اند (Salaripour, Hamidi, Nouripour Sedehi, Maghroor Prkar & Khani, 2024). در این راستا، مجسمه‌های مردمان روستایی به‌عنوان آثار هنری شهری، بازتابی از این لایه‌های تاریخی و فرهنگی هستند که نه تنها زیبایی‌شناسی فضای شهری را افزایش می‌دهند، بلکه به‌عنوان نمادهای هویتی، پیوند میان گذشته روستایی و حال شهری را حفظ و تقویت می‌نمایند. در عصر معاصر، تحولات بنیادین در الگوهای شهری و انبساط افقی شهرها، منجر به کاهش ظرفیت فضاهای نرم شهری شده است. این کمبود فضاهای با کیفیت که مسئولیت میانجی‌گری بین محیط فیزیکی و تجربه ذهنی شهروندان را بر عهده دارند، به‌طور مستقیم بر کاهش کیفیت زندگی شهری تأثیر منفی گذاشته است. در این راستا، استقرار آگاهانه و هدفمند مجسمه‌های شهری در فضاهای عمومی، به‌عنوان یکی از اجزای تشکیل‌دهنده معماری شهری، می‌تواند نقش ترمیمی و زیباسازانه ایفا نموده و به‌عنوان یک فرآیند تکاملی و پویا، قابلیت تحقق و توسعه را در سطوح مختلف فضایی شهری داشته باشد (Tadris-Hosseini & Mohammadi, 2022). این دیدگاه، مجسمه‌های شهری را فراتر از صرف ابزار بیان هنری، به‌عنوان عناصر استراتژیک طراحی فضایی معرفی می‌کند که می‌توانند در بازآفرینی معنا، ارتقای کیفیت محیط زیست شهری، و تقویت هویت مکانی مؤثر واقع شوند. اصلی‌ترین هدف مجسمه‌سازی شهری، فراتر رفتن از ارائه لذت بصری صرف به‌سوی طیف وسیعی از تأثیرات چندبعدی است. در این چارچوب، فرآیند درک مخاطب از فضاهای فیزیکی شهری در بازه‌های زمانی کوتاه صورت می‌پذیرد. کلید ایجاد ارتباط مؤثر میان بیننده و اثر حجمی، شکل‌گیری درکی اصولی از مفهوم فضای عمومی به‌عنوان مجموعه‌ای پویا از اشیاء و افراد است. موفقیت این ارتباط، منوط به رفع تعارضات احتمالی میان عنصر مجسمه‌ای و بافت محیطی پیرامون، که امری مستلزم اجرای دقیق اصول طراحی با در نظرگیری جامع ابعاد فیزیکی، اجتماعی و کارکردی فضا می‌باشد. این رویکرد، پیش‌نیاز تحقق درک مفهومی و پذیرش ذهنی آثار مجسمه در محیط‌های شهری است (Pourmand & Mousivand, 2011). توزیع بهینه احجام مجسمه‌ای در سطوح مختلف فضایی شهر، نتیجه‌ای از هماهنگی پویا با محیط محاصره‌کننده، بهره‌برداری هوشمند از موقعیت‌یابی مکانی، تناسب ابعادی اثر با مقیاس انسانی، و تطبیق با شرایط فیزیکی اقلیمی منطقه است. این هماهنگی چندوجهی، پیش‌نیاز دستیابی به شاخص‌های کیفی فضای عمومی و تحقق معیارهای طراحی شهری پایدار را فراهم می‌آورد (Tadris-Hosseini & Mohammadi, 2022).

تحلیل مجسمه‌های مردمان روستایی در شهر رشت با رویکرد لینچ: سازماندهی ادراک فضایی و نقاط عطف هویتی

کوبین لینچ در کتاب تصویر ذهنی شهر معتقد است شهر با استفاده از پنج عنصر کلیدی مسیرها، لبه‌ها، مناطق، گره‌ها و نشانه‌ها برای شهروندان قابل درک می‌گردد (lynch, 2016). قدرت نسبی و غنای این پنج عنصر فضایی، هماهنگی و صفات ممتاز به شهر می‌بخشد. شهرهای با عناصر قوی ممکن است با وجود فرسوگی، محیط‌های جذابی برای زندگی باشند (Hagget, 2001). در این بخش بر روی

نشانه‌ها تمرکز کرده و به نقش مجسمه‌های روستایی به عنوان نقاط عطف هویتی در فضای شهری رشت پرداخته می‌شود. لینچ نشانه‌ها را به عنوان عناصر برجسته و قابل تشخیص در فضای شهری تعریف می‌کند که به شهروندان کمک می‌کند موقعیت خود را درک کنند و به عنوان نقاط مرجع در ناوبری فضایی عمل کنند. نشانه‌های مؤثر باید دارای ویژگی‌هایی مانند تمایز بصری، مقیاس مناسب، موقعیت استراتژیک و ارتباط معنایی با محیط باشند (Madanipour, 2008). خوانایی فضایی^۱ به قابلیت محیط در ایجاد تصویری روشن و سازمان‌یافته در ذهن شهروندان اشاره دارد. فضاهایی با خوانایی بالا، به شهروندان امکان می‌دهند تا به راحتی جهت‌یابی کنند و ارتباط عاطفی با محیط برقرار کنند (Khoshandam & Salavatian, 2020). نقاط عطف هویتی نه تنها به عنوان عناصر جهت‌یابی عمل می‌کنند، بلکه به عنوان نمادهای فرهنگی و هویتی نیز نقش دارند. این عناصر می‌توانند خاطرات مکانی را تثبیت کرده و ارتباط عاطفی بین شهروندان و محیط شهری ایجاد کنند (Safarnezhad, karimiazari & gholamalizadeh, 2017).

تحلیل مجسمه‌های روستایی در رشت از منظر لینچ

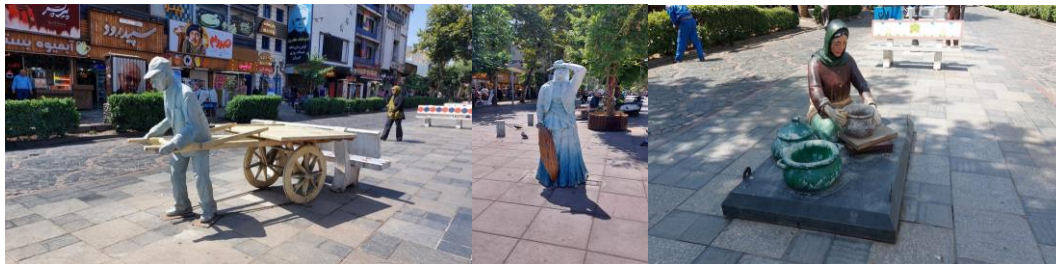
تحلیل فضایی مجسمه‌های روستایی در رشت از چارچوب نظری کوین لینچ نشان می‌دهد که این عناصر هنری شهری در ایجاد نقاط عطف با موفقیت‌های نسبی و چالش‌های قابل توجه مواجه هستند. برخی از این مجسمه‌ها توانسته‌اند به‌عنوان نشانه‌های مؤثر در ساختار تصویری فضای شهری عمل کنند (Khoshandam & Salavatian, 2020). استقرار استراتژیک آن‌ها در گره‌های مهم حمل و نقل و ورودی‌های شهری، ظرفیت ایجاد نقاط مرجع شناختی را دارد (Rafieian, Taghvayi, Khademi & Alipour, 2012). همچنین، به‌کارگیری جزئیات رئالیستی و نمادهای فرهنگی بومی از جمله سبد ماهیگیری، داس و کلاه حصیری، به این آثار هویت بصری تمایزی بخشیده است. از سوی دیگر، این مجسمه‌ها از طریق ایجاد ارتباط معنایی با میراث روستایی و فرهنگ محلی، توانسته‌اند ارتباط عاطفی قابل توجهی با جامعه شهری برقرار سازند (lynch, 2012). با این حال، بسیاری از این مجسمه‌ها در دستیابی به معیارهای نقاط عطف مؤثر ناکام مانده‌اند. مشکلات طراحی از جمله نامتناسب بودن مقیاس فرمی که برخی آثار را به عناصر حاشیه‌ای در میان فضاهای سبز یا عناصر بزرگ‌مقیاس تبدیل کرده و همچنین عدم فراهم آوردن دسترسی دیداری ۳۶۰ درجه، موانع اساسی در ایجاد تأثیرگذاری بصری محسوب می‌شوند. از منظر مکان‌یابی نیز، عدم هماهنگی بسیاری از مجسمه‌ها با مسیرهای اصلی تردد شهروندان و پراکندگی آن‌ها در موقعیت‌هایی که از شلوغی بصری و ترافیک حمل و نقل رنج می‌برند (شکل ۱)، توانایی ایجاد تشخیص‌پذیری کافی را به خوبی نداشته است (Habibi & Barzegar, 2018). یکی از چالش‌های اساسی در این زمینه، ناکامی در یکپارچه‌سازی این مجسمه‌ها در الگوی کلان فضای شهری است.



شکل ۱. مجسمه مردمان روستایی؛ پل شهید قلی پور

لینچ بر این باور است که نقاط عطف منفرد و پراکنده قادر به ایجاد الگوی ذهنی منسجم در تجربه فضایی کاربران نخواهند بود (lynch, 2012). در رشت نیز، مجسمه‌های روستایی به‌صورت پراکنده و بدون ارتباط معنایی یکپارچه نصب شده‌اند و مسیرهای روایت‌محور یا مسیرهای هویتی که این آثار را به یکدیگر متصل سازند، به‌خوبی شکل نگرفته است (Rafieian et al, 2012). در ادامه تحلیل وضعیت موجود، راهکارهای جامعی برای ارتقای کیفیت فضایی و کارکردی مجسمه‌های روستایی در رشت ارائه می‌شود که در سه حوزه طراحی، مکان‌یابی و یکپارچه‌سازی متمرکز است.

۱. بهینه‌سازی ابعاد طراحی: برای افزایش تأثیرگذاری بصری و تشخیص‌پذیری مجسمه‌ها، اصلاح مقیاس فرمی از طریق افزایش ارتفاع به حداقل ۳ متر ضروری به نظر می‌رسد (Rafieian et al, 2012). همچنین، بهبود دسترسی دیداری از طریق استقرار آن‌ها در موقعیت‌هایی با دید ۳۶۰ درجه، توانایی ادراک جامع آثار را برای کاربران فضایی فراهم می‌آورد. تقویت هویت بصری از طریق استفاده استراتژیک از نمادهای فرهنگی شاخص مانند سید ماهیگیری، داس و کلاه حصیری، می‌تواند به ایجاد ارتباط معنایی قوی‌تر با مخاطب انجامید (lynch, 2016) (شکل ۱).



شکل ۲. مجسمه مردمان روستایی؛ محوطه میدان شهرداری رشت

۲. بهینه‌سازی استراتژی مکان‌یابی: هماهنگ‌سازی مکان‌یابی مجسمه‌ها با الگوهای حرکتی شهروندان از طریق نصب آن‌ها در مسیرهای پرتردد پیاده، تأثیرگذاری اجتماعی آن‌ها را افزایش می‌دهد (Safarnezhad et al, 2017). استقرار آثار در نقاط گره‌ای مانند میادین اصلی، تقاطع‌های مهم و ورودی‌های شهری، به عنوان نقاط مرجع فضایی مؤثر عمل می‌کند (Falahat, 2006). همچنین قراردادی مجسمه‌ها در لبه‌های معنادار فضایی که به عنوان مرزهای شناختی درک می‌شوند، می‌تواند به شکل‌گیری الگوی ذهنی منسجم‌تر در تجربه فضای شهری کمک نماید (شکل ۲) (Habibi, Shia, & Saeedi, 2015).

۳. بهینه‌سازی یکپارچه‌سازی سیستمی: ایجاد شبکه‌ای همبسته از مسیرهای هویتی که مجسمه‌های روستایی را به عنوان گره‌های معنادار به یکدیگر متصل می‌کند، از ضرورت‌های توسعه فضایی پایدار است (Falahat, 2006). طراحی مسیرهای روایت‌محور که داستان فرهنگ روستایی را به شکلی پویا و تعاملی روایت کنند، می‌تواند تجربه فضایی چندلایه‌ای برای کاربران ایجاد نماید (Rafieian et al, 2012). استقرار مجسمه‌هایی با تنوع فعالیت‌های روستایی که الگوی ذهنی یکپارچه‌ای را ارائه می‌دهند، به شکل‌گیری تصویر شهری همبسته‌تر و معنادارتر منجر خواهد شد (lynch, 2016). جدول ۱، تحلیل مجسمه‌های مردمان روستایی در شهر رشت با رویکرد کوین لینچ را نشان می‌دهد. و در جدول ۲، مقایسه‌ی موفقیت و شکست نمونه‌های موجود از مجسمه‌ها قابل مطالعه است.

جدول ۱. تحلیل مجسمه‌های مردمان روستایی در شهر رشت با رویکرد کوین لینچ

عناصر نظریه لینچ	ویژگی‌های مجسمه‌های روستایی در رشت	وضعیت فعلی	تأثیر بر خوانایی فضایی	پیشنهادهای بهبود
نشانه‌ها	- ارتفاع: ۱.۵ تا ۲.۵ متر - عناصر بصری: کلاه حصیری، سبد ماهیگیری، داس - موقعیت: میدان‌ها، پارک‌ها، پل‌ها	- ضعیف تا متوسط - برخی با ارتفاع کم - برخی در مکان‌های کم‌ترافیک	- محدود - تنها در مناطق خاص قابل تشخیص - عدم دسترسی دیداری ۳۶۰ درجه	- افزایش ارتفاع به حداقل ۳ متر - نصب در نقاط استراتژیک - بهبود دسترسی دیداری
مسیرها	- مکان نصب: میدان شهرداری، پل گلزار، میدان فرهنگ - ارتباط با فضاها: پرتردد	- ضعیف - برخی خارج از مسیرهای اصلی - عدم ارتباط با مسیرهای پیاده	- محدود - عدم نقش مؤثر در جهت‌یابی - عدم ایجاد مسیرهای روایت‌محور	- نصب در مسیرهای پرتردد - ایجاد مسیرهای پیاده‌گردی - ارتباط با سیستم ناوبری شهری
گره‌ها	- مکان‌های کانونی: میدان شهرداری، تقاطع‌های اصلی - نقش به عنوان نقطه متمرکز	- متوسط - برخی در گره‌های مهم - برخی در مکان‌های حاشیه‌ای	- نامنظم - عدم ایجاد شبکه منسجم - پراکندگی مکانی	- تمرکز نصب در گره‌های اصلی - ایجاد خوشه‌های هویتی - ارتباط بین گره‌ها
مناطق	- نمایندگی از فرهنگ روستایی - ایجاد حس منطقه‌ای در فضاها: عمومی	- ضعیف - عدم ایجاد منطقه متمایز - عدم ارتباط بین مجسمه‌ها	- محدود - عدم ایجاد هویت منطقه‌ای - عدم تقویت خاطره مکانی	- ایجاد مناطق هویتی مجزا - ارتباط معنایی بین مجسمه‌ها - طراحی منطقه‌محور
لبه‌ها	- موقعیت در مرزهای فضایی - ارتباط با ورودی‌های شهری	- ضعیف - اکثراً در مراکز فضا - کمتر در لبه‌های معنادار	- بسیار محدود - عدم نقش در تعریف مرزهای شهری	- نصب در ورودی‌های شهری - تعریف لبه‌های معنادار - ایجاد نقاط عبور و مرور

جدول ۲. مقایسه‌ی موفقیت و شکست نمونه‌های موجود از مجسمه‌ها

محل نصب	وضعیت موفقیت	دلایل موفقیت/شکست	پیشنهادهای بهبود
میدان شهرداری	نسبتاً موفق	- موقعیت مرکزی - دسترسی آسان - فضای باز	- افزایش ارتفاع - بهبود نورپردازی
پل شهید قلی پور	ناموفق	- ارتفاع کم - شلوغی بصری - عدم دسترسی دیداری	- جابجایی به مکان بهتر - افزایش مقیاس
میدان فرهنگ	ناموفق	- خارج از مسیر اصلی - عدم ارتباط موفق با عابران	- انتقال به مسیر پرتردد - ایجاد فضای توقف و تعامل - ایجاد پیاده راه روایت‌محور
پارک‌های مرکزی	نسبتاً موفق	- محیط آرام - ارتباط با طبیعت	- افزایش تعامل - ایجاد فضای نشیمن

تحلیل مجسمه‌های مردمان روستایی در شهر رشت با رویکرد لوفوری: فضا به عنوان میدانی از معنا، قدرت و تجربه

هنری لوفور، جامعه شناس و فیلسوف مارکسیست فرانسوی، مبدع نظریه تولید فضا (javan, Dalil & Soltani-Moghadam, 2013) در کتاب تولید فضا، فضای شهری را به عنوان یک پدیده اجتماعی-فرهنگی-سیاسی تحلیل می‌کند و آن را محصول یک فرآیند فنی و بی‌روح نمی‌داند، بلکه آن را میدانی از تقابل‌های اجتماعی، قدرت، معنا و تجربه روزمره می‌داند (Lefebvre, 2018). او فضا را در قالب یک مثلث مفهومی سه‌بعدی از فضای مفهومی، فضای زیسته، فضای ادراکی تفسیر می‌کند (Hataminejad, 2020). برخی دیدگاه‌های نظری نیز، فضای شهری را به عنوان یک فرآیند اجتماعی-مکانی پویا تعریف می‌کنند که شامل کلیه سازه‌ها، اشیاء، فضاهای محیطی و شهری، به همراه افراد، رویدادها و روابط متقابل آن‌ها می‌شود (Pakzad, 2019). در همین راستا، کول کوهن^۱ فضای شهری را به عنوان «تداعی فضای نهادهای اجتماعی» و «فضای ساخته‌شده» معرفی می‌نماید که به عنوان حوزه‌ای مشترک، مورد توجه جامعه‌شناسان و جغرافیا پژوهان قرار دارد. این تعریف، فضای شهری را فراتر از صرف مفهوم فیزیکی معماری، به سطح تحلیل اجتماعی و نهادی ارتقا می‌دهد (salehi, 2020). در شهرها، فضا به مکانی پیچیده و چندلایه تبدیل می‌شود، زیرا گروه‌های مختلف اجتماعی در دوره‌های زمانی مختلف معانی متفاوتی به آن بخشیده‌اند (karimkhah, Ranjbar & behzadfar, 2025). این فضاها به مکانی با ابعاد اجتماعی تبدیل شده و حاوی ضرب آهنگ‌های متفاوتی هستند (Habibi & Barzegar, 2018). مجسمه‌های شهری به عنوان عناصر فضایی، نمادین‌ترین بازتاب این معانی چندگانه هستند و هرکدام بیانگر داستان، هویت و ایدئولوژی خاص گروه‌های اجتماعی در بستر تاریخی و فرهنگی شهر هستند (Rafieian et al, 2012). در این پژوهش، مجسمه‌های مردمان روستایی در رشت به عنوان نمادهایی از گذشته روستایی و هویت فرهنگی، نقش مهمی در ساختن معنای اجتماعی فضای شهری ایفا می‌کنند (Safarnezhad et al, 2017). بر اساس دیدگاه لوفور، فضای مفهومی و فضای بازنمایی‌شده نمایانگر بعد نهادینه‌شده قدرت در فضا سازی شهری است که شامل طرح‌های شهری، نقشه‌ها، قوانین و تصمیم‌گیری‌های نهادهای رسمی می‌شود (Hataminejad, 2020).



شکل ۳. مجسمه مردمان روستایی، محوطه میدان شهرداری رشت

در زمینه مجسمه‌های مردمان روستایی در رشت، این فضا بیانگر تصمیماتی است که توسط سازمان‌های شهری، هنرمندان رسمی و برنامه‌ریزان فرهنگی اتخاذ شده است. این آثار اغلب در چارچوب برنامه‌های هویت‌سازی شهری و گردشگری فرهنگی طراحی و جانمایی شده‌اند. مضامین نمادین این مجسمه‌ها شامل کشاورز، کارگر، زن روستایی و فعالیت‌های روزمره روستاییان است که نشان‌دهنده بازنمایی ساختاریافته‌ای از روستایی‌بودن می‌باشد که توسط نهادهای رسمی تعریف شده است. این بازنمایی اغلب دارای ماهیت ایده‌آل‌سازی شده، یا نوشتارلیک بوده و لزوماً با واقعیت تجربه‌شده مردم روستایی همخوانی ندارد (manouchehri miandoab, 2021). در نتیجه، این مجسمه‌ها در سطح فضای مفهومی به عنوان ابزاری از بالا به پایین برای ساخت هویت شهری عمل می‌کنند و بیشتر نمادی از هویت مطلوب توسط برنامه‌ریزان هستند تا نماینده صدای واقعی مردم روستایی. تناقض آشکاری میان این بازنمایی رسمی و واقعیت اجتماعی قابل مشاهده است. به عنوان نمونه، مجسمه زن شالی‌کار و زن میوه فروش در میدان شهرداری (شکل ۳) که با هدف نمایش هویت یکپارچه زراعی نصب شده است (Rafieian et al, 2012). در حالی که واقعیت تبدیل بخش قابل توجهی از شالیزارها و باغهای اطراف به

¹ Cole Cohen

مجموعه‌های تجاری و مسکونی را رقم زده است. این گسست در مورد مجسمه ماهیگیر نیز مشهود است، به طوری که رودخانه‌های رشت با آلودگی‌های صنعتی مواجه هستند و صید سنتی در این مناطق دچار افول شدیدی شده است. این تضادها نشان‌دهنده شکاف میان فضای مفهومی نهاده‌شده و فضای تجربه‌شده واقعی است.

بر اساس نظریه لوفور، فضای زیسته، قلمرویی است که ساکنان از طریق تعاملات روزمره، ایجاد خاطرات جمعی و تجربه فضایی آن را بازآفرینی می‌نمایند. در این بعد، حس تعلق مکانی، خاطرات جمعی، تعاملات اجتماعی و هویت فرهنگی شکل می‌گیرد (Pahlavan & Habibi, 2023). لوفور معتقد است که تجربه فضای زیسته را نمی‌توان از طریق تحلیل نظری به طور کامل بررسی کرد، زیرا این فضا محصول تجربه‌های حسی و عاطفی افراد است (sattari, 2016). برای شهروندان مهاجر از مناطق روستایی، مجسمه‌های مردمان روستایی در رشت می‌توانند نقاط عاطفی قوی و محرک‌های حافظه‌ای باشند. مجسمه مرد ماهی فروش (شکل ۳) ممکن است خاطرات شخصی مربوط به والدین یا روستای اصلی را برای مخاطبان تداعی کند (karimkhah et al, 2025). محیط فیزیکی این مجسمه‌ها اغلب می‌تواند به مکان‌های تعامل اجتماعی تبدیل شود که شامل محل‌های ملاقات، عکس‌برداری، گفت‌وگوهای غیررسمی و حتی اجرای مراسم‌های کوچک می‌شود (Khoshandam & Salavatian, 2020). در این سطح، مجسمه از یک شیء تزئینی صرف به فضایی زیسته و معنادار تبدیل می‌شود که معنایی فراتر از طراحی اولیه خود کسب می‌کند. در نتیجه، این مجسمه‌ها در فضای زیسته به عنوان رسانه‌هایی برای القای حس تعلق مکانی عمل می‌کنند (Rafieian et al, 2012). با این حال، این حس تعلق لزوماً با اهداف هویت‌سازی نهادهای برنامه‌ریزانه همسو نیست و ممکن است منجر به فرآیندهای تغییر، تحریف یا حتی مقاومت در برابر روایت رسمی فضایی شود. این تفاوت بین فضای مفهومی و فضای زیسته، نشان‌دهنده پویایی ذاتی فضا سازی اجتماعی و معنای فضای شهری است. در چارچوب نظری لوفور، فضای ادراکی به عنوان پلی پویا میان فضای برنامه‌ریزی شده و فضای زیسته‌شده عمل می‌کند (manouchehri miandoab, 2021). این بعد فضایی حسی-بصری است که از طریق عناصر نور، صدا، حرکت، رنگ، بافت و مؤلفه‌های بصری درک می‌شود. مجسمه‌ها در این سطح به عنوان نشانه‌های بصری قوی عمل کرده و فضای شهری را قابل درک و خوانا می‌سازند (Pahlavan & Habibi, 2023). مجسمه‌های مردمان روستایی در رشت از طریق به کارگیری عناصر آشنا مانند پوشش سنتی، ابزارهای کشاورزی و صحنه‌های روزمره، زبان بصری مشترکی ایجاد می‌کنند که درک شهروندان از فضای شهری را تسهیل می‌نماید (Rafieian et al, 2012). این فضا به عنوان میانجی میان فضای مفهومی و فضای زیسته عمل کرده، به گونه‌ای که یک مجسمه ممکن است با اهداف خاص نهاده‌شده طراحی شود، اما از طریق درک حسی و عاطفی کاربران، معانی نوینی کسب می‌کند. در نتیجه، این مجسمه‌ها در سطح فضای ادراکی قادرند به نقاط عطف حسی و معنایی تبدیل شوند که القای‌کننده هویت بصری شهری هستند. با توجه به مثلث لوفوری، وجود این مجسمه‌ها در رشت صرفاً به عنوان عناصر تزئینی یا فرهنگی محدود نمی‌شود، بلکه نشان‌دهنده تقابل‌های معنایی، اجتماعی و قدرت است. متأسفانه اکثر این آثار فاقد طراحی تعاملی مؤثر هستند و به عناصری تقلیل‌یافته تبدیل شده‌اند. برای تحقق فضای سوم لوفوری، می‌توان از طریق طراحی چندلایه مانند ترکیب مجسمه‌ها با عملکردهای معاصر و بازتعریف روایت‌ها، این فضاها را از ویرانه‌های منجمد به صحنه‌های اجرای هویت زنده تبدیل نمود. راهکارهایی مانند نصب پلاک‌های دیجیتال با کد QR که همزمان اسطوره‌ها و واقعیت‌های تاریخی مانند مهاجرت روستاییان را نمایش می‌دهند، می‌تواند به ایجاد دیالکتیک فضایی کمک کند که همزمان زیست‌بوم تاریخی و نیازهای معاصر را بازتاب دهد (manouchehri miandoab, 2021). تنها از این رهگذر است که این فضاها قادر خواهند بود به آن تولید دیالکتیکی فضا دست یابند که جوهر نظریه لوفور را تشکیل می‌دهد. جدول ۳، چکیده‌ای از تحلیل سه‌گانه لوفور در انطباق با تحلیل مجسمه‌های مردمان روستایی رشت است.

جدول شماره ۳. تحلیل سه‌گانه لوفور در انطباق با تحلیل مجسمه‌های مردمان روستایی رشت

سطح تحلیل	برنامه‌ریزان/نهادهای شهری	شهروندان/کاربران فضایی	درک حسی/تجربه بصری	معایب و چالش‌ها	راهکارهای بهبود
فضای بازنمایی شده	• ابزاری برای تولید هویت رسمی شهری	• نمادی از هویت مطلوب توسط برنامه‌ریزان	• نشانه‌های بصری برای ارائه تصویر شهری	• ناهمخوانی با واقعیت اجتماعی (شالیزارها)	• مشارکت شهروندان در فرآیند برنامه‌ریزی
	• بخشی از برنامه‌های هویت‌سازی و گردشگری فرهنگی			• مجتمع‌های تجاری) ایده‌آل‌سازی شده و نوستالژیک	• بازنگری در روایت‌های رسمی با توجه به تحولات اجتماعی
فضای زیسته شده	• نمادی از خاطره، هویت فرهنگی و تعلق مکانی برای شهروندان	• نقاط عاطفی قوی برای مهاجران روستایی	• فضایی زیسته که معنایی فراتر از طراحی اولیه می‌یابد	• عدم تطابق با تجربه واقعی روستاییان	• ایجاد پل بین گذشته و حال در طراحی
		• مکان‌های تعامل اجتماعی (ملاقات، عکس، گفت‌وگو)		• تفاوت بین هویت رسمی و هویت تجربه شده	• طراحی فضاهای اطراف مجسمه به عنوان فضای سوم
فضای ادراکی	• نشانه‌های بصری که فضا را خوانا و قابل ارتباط می‌کند	• زبان بصری مشترک از طریق عناصر آشنا (پوشش سنتی، ابزار کشاورزی)	• پلی پویا میان فضای برنامه‌ریزی شده و زیسته شده	• عدم توجه به نیازهای واقعی کاربران	• ایجاد فضاهای نشیمن و تعامل اجتماعی
				• محدودیت در عملکرد فضایی مجسمه‌ها	• مشارکت جامعه محلی در تعریف معانی فضایی
فضای ادراکی	• نشانه‌های بصری که فضا را خوانا و قابل ارتباط می‌کند	• زبان بصری مشترک از طریق عناصر آشنا (پوشش سنتی، ابزار کشاورزی)	• پلی پویا میان فضای برنامه‌ریزی شده و زیسته شده	• طراحی غیرتعاملی و تقلیل یافته	• طراحی چندلایه با ترکیب مجسمه و عملکردهای معاصر
				• عدم ایجاد تجربه حسی غنی	• نصب پلاک‌های دیجیتال با QR Code برای روایت‌های چندصدا
فضای ادراکی	• نشانه‌های بصری که فضا را خوانا و قابل ارتباط می‌کند	• زبان بصری مشترک از طریق عناصر آشنا (پوشش سنتی، ابزار کشاورزی)	• پلی پویا میان فضای برنامه‌ریزی شده و زیسته شده	• عدم بهره‌گیری از فناوری‌های نوین	• ایجاد صحنه‌های اجرای هویت زنده به جای ویتترین‌های منجمد

تحلیل مجسمه‌های مردمان روستایی در شهر رشت با رویکرد نشانه‌شناسی بارت: بازتولید اسطوره‌های هویتی در فضای شهری

هویت شهری حاصل تداخل و تعامل مجموعه‌ای پیچیده از عوامل و مؤلفه‌های چندبعدی شامل ابعاد زیست‌محیطی، تاریخی-مذهبی، اجتماعی-فرهنگی، کارکردی، کالبدی و ابعاد روان‌شناختی و ادراکی هستند (Abazari, 2001). پدیده‌ای تاریخی که در طول زمان تغییر و تکامل می‌یابد و هر شهر باید شخصیت و هویت خاص و بارز خود را از طریق آن باز یابد (Payoun, 2024). فرآیند استخراج مفاهیم حاکم بر این عوامل و پیش‌بینی الگوهای تعاملی میان آنها، نقش تعیین‌کننده‌ای در تبیین و شکل‌گیری هویت شهری مطلوب ایفا می‌نماید. این دیدگاه، هویت شهری را به‌عنوان نتیجه‌ای از هم‌افزایی عوامل کمی و کیفی، عینی و ذهنی تعریف می‌کند که نیازمند تحلیل نظام‌مند و تطبیقی در فرآیند برنامه‌ریزی شهری است (khatibi, 2013). بخش مهمی از عوامل هویت‌ساز شهرهای قدیمی، به‌ویژه رشت، هویت‌های بومی هستند که از اقلیم و جغرافیای طبیعی، خرده‌فرهنگ‌ها، آداب و رسوم و سایر مؤلفه‌های منحصربه‌فرد سکونتگاه‌های انسانی نشأت می‌گیرند (Salaripour et al, 2023). این هویت‌های بومی مجسمه‌های مردمان روستایی رشت را به عنوان نمادهایی از فرهنگ محلی شکل داده‌اند که سبب ایجاد زمینه‌های رقابت‌پذیری و تمایز شهر شده‌اند (Moradi, 2008). بر اساس نظریه نشانه‌شناسی سه‌سطحی رولان بارت، مجسمه‌های شهری را نمی‌توان صرفاً به عنوان آثار تزئینی یا هنری دید؛ بلکه باید آن‌ها را به عنوان «متون فرهنگی چندلایه» در نظر گرفت که از طریق فرآیندی سه‌سطحی، نشانه‌های مادی را به نمادهای هویتی تبدیل می‌کنند (Barthes, 2017). این رویکرد، در تحلیل مجسمه‌های مردمان روستایی در شهر رشت، امکان درک سازوکارهای معناسازی هویت مکانی و نقش هنر

شهری به عنوان رسانه هویت‌ساز را فراهم می‌آورد (Rafieian et al, 2012). این مجسمه‌ها نه تنها برای ساکنان محلی معنا دار هستند، بلکه برای بازدیدکنندگان و جامعه شهری نیز بُعد هویتی و فرهنگی خاصی ایجاد می‌کنند.

۱. سطح دلالت صریح (نشانه‌های مادی و فرمال)

در سطح اول معنا سازی نشانه‌شناسی بارت، مجسمه‌های مردمان روستایی در رشت به عنوان اشیاء فیزیکی با ویژگی‌های مادی و بصری مشخصی ظاهر می‌شوند. تحلیل مجسمه‌های موجود در فضای عمومی شهر نشان می‌دهد که این آثار عمدتاً از جنس فایبرگلاس و فلز، با ارتفاعی بین ۱.۵ تا ۲.۵ متر تولید شده‌اند. از نظر موقعیت‌یابی فضایی، بیشتر این مجسمه‌ها در میدان‌های اصلی مانند میدان شهرداری و پل گلسار قرار گرفته‌اند، که نشان‌دهنده اهمیت نمادین این فضاها در ساختار شهری است. از منظر محتوای بصری، عناصر تکرار شونده شامل پوشش سنتی گیلان مانند کلاه حصیری، جلیقه و کلاه نمدی و ابزارهای کار مانند داس، سید ماهیگیری و چنگک برداشت برنج در مجسمه‌ها حضور مؤثر دارند. این عناصر همراه با سبک رئالیسم اجتماعی که بر جزئیات بدنی، بافت لباس‌ها و ویژگی‌های چهره تأکید دارد، نشانه‌های فیزیکی از مفهوم فرهنگ روستایی را ارائه می‌دهند. این سطح معنایی، معنای اولیه و بی‌واسطه مجسمه را تعیین می‌کند: نمایش یک مرد ماهی فروش، زن شالیکار یا زن میوه فروش در حال انجام فعالیت‌های روزمره خود. این دلالت صریح، پایه‌ای برای فرآیند معنا سازی عمیق‌تر در سطوح بعدی تحلیل نشانه‌شناسی فراهم می‌آورد.

۲. سطح دلالت ضمنی (نمادهای فرهنگی و هویتی)

در سطح دوم معنا سازی نشانه‌شناسی بارت، نشانه‌های مادی مجسمه‌ها با معانی فرهنگی و هویتی گسترده‌تری همراه می‌شوند. بارت این سطح را دلالت ضمنی می‌نامد، جایی که تصویر فیزیکی به نماد فرهنگی و اجتماعی تبدیل می‌شود (Moradi, 2008). مجسمه زن برنج‌کوب فراتر از نمایش صرف یک کارگر، به نمادی از نقش محوری زنان گیلانی در اقتصاد زراعی و فرآیند تولید تبدیل می‌شود. به همین ترتیب، مجسمه مرد ماهیگیر از طریق نمایش دستان آفتاب‌سوخته و بدنی قوی، اسطوره‌ای از پهلوانان دریای کاسپین را بازتولید می‌کند. دستان زخم‌دار و چهره‌های خندان در این مجسمه‌ها، همزمان به تقدس کار فیزیکی و نوستالژی از شادی ذاتی روستاییان اشاره دارند. این عناصر نمادین، مجسمه‌ها را از حالت صرف هنری به نقاط عطف هویتی و فرهنگی تبدیل می‌کنند (Safarnezhad et al, 2017). بر اساس یافته‌های میدانی، بسیاری از شهروندان این مجسمه‌ها را «یادآور ریشه‌های روستایی خود» توصیف کرده‌اند. این موضوع نشان‌دهنده موفقیت این آثار در ایجاد حس تعلق مکانی و برقراری پیوند عاطفی با گذشته فرهنگی جامعه شهری است. این سطح دلالت ضمنی، زمینه را برای شکل‌گیری اسطوره‌های هویتی در فضای شهری فراهم می‌آورد و مجسمه‌ها را به رسانه‌هایی برای بازتولید نمادهای فرهنگی محلی تبدیل می‌کند.

۳. سطح اسطوره - طبیعی سازی ایدئولوژی

در سطح سوم نشانه‌شناسی بارت، تصاویر پس از گذر از دو سطح قبلی به اسطوره تبدیل می‌شوند: معانی اجتماعی و ایدئولوژیک به گونه‌ای طبیعی سازی شده و به عنوان حقیقتی بدیهی پذیرفته می‌شوند. در این سطح، مجسمه‌های مردمان روستایی در رشت سه اسطوره هویتی را بازتولید می‌کنند: اول، اسطوره اتحاد شهر و روستا که نشان می‌دهد شهر رشت بدون قطع پیوند با ریشه‌های روستایی خود شکل گرفته است. دوم، اسطوره تداوم فرهنگ بومی که می‌گوید هویت گیلانی در برابر فرآیندهای جهانی سازی و مدرنیته حفظ شده است. سوم، اسطوره اقتصاد کشاورزی پایدار که ادعای حفظ شالی کاری به عنوان ستون اقتصاد منطقه را مطرح می‌کند. با این حال، این اسطوره‌ها در تقابل آشکاری با واقعیت‌های اجتماعی و فضایی رشت قرار دارند. پدیده حاشیه‌نشینی گروه‌های مهاجر روستایی، کاهش استفاده از گویش محلی و زبان گیلکی، و تبدیل گسترده زمین‌های شالی کاری به مجتمع‌های تجاری و مسکونی، نشان‌دهنده شکاف میان روایت نمادین و واقعیت تجربه شده است. این تناقض پدیده‌ای اساسی را آشکار می‌سازد: مجسمه‌ها در عمل به کلیشه‌های دیداری ساده‌انگارانه از هویت گیلانی تقلیل یافته‌اند و به ابزاری برای مشروعیت بخشی به سیاست‌های فرهنگی نخبه‌محور تبدیل شده‌اند. بر اساس نظریه بارت، این فرآیند را طبیعی سازی ایدئولوژی می‌نامد؛ ایدئولوژی‌ای که پشت پرده واقعیت اجتماعی پنهان شده و از طریق نمادهای فرهنگی به عنوان حقیقت طبیعی ارائه می‌شود. این آثار هنری شهری، در حالی که ظاهری نمادین و هویتی دارند، در واقع مکانیزمی برای حفظ و تقویت ساختارهای قدرت نهادینه شده در فضای شهری هستند.

در جدول ۴، تحلیل نشانه‌شناسی مجسمه‌های مردمان روستایی در شهر رشت بر اساس نظریه بارت ارائه شده است.

جدول شماره ۴. تحلیل نشانه‌شناسی مجسمه‌های مردمان روستایی در شهر رشت بر اساس نظریه بارت

سطح معنا سازی (بر اساس بارت)	ویژگی‌ها و نشانه‌های مادی	معانی ضمنی و نمادهای فرهنگی	اسطوره‌های هویتی و ایدئولوژیک	یافته‌های میدانی / تناقضات
۱. دلالت صریح (Denotation) (معنای مستقیم و مادی)	- جنس: برنز یا فایبرگلاس - ارتفاع: ۱.۵ تا ۲.۵ متر - سبک: رئالیسم اجتماعی - عناصر تکرارشونده: کلاه حصیری، جلیقه نمدی، داس، سید ماهیگیری، چنگک - موقعیت: میدان‌های مرکزی (شهرداری، پل گلزار)، پارک‌ها	- تصویر یک کشاورز، زن برنج‌کوب یا ماهیگیر - تأکید بر واقع‌گرایی در جزئیات ظاهری (بافت پوست، چین‌های لباس، عضلات)	-	- تمرکز نصب در فضاهای نمادین و مرکزی شهر ۱۵ مورد از مجسمه‌ها دارای ابزار کار روستایی هستند
۲. دلالت ضمنی (Connotation) (معنای فرهنگی و نمادین)	-	- زن برنج‌کوب: نماد نقش محوری زنان در اقتصاد زراعی - مرد ماهیگیر: اسطوره پهلوانان دریای کاسپین - دستان زمخت: تقدس کار فیزیکی - چهره خندان: شادی ذاتی روستاییان - پوشش سنتی در فضای شهری - نوستالژی روستای ازدست‌رفته	-	- یادآور ریشه‌های روستایی - ایجاد حس تعلق مکانی و ارتباط عاطفی
۳. اسطوره (Myth) (طبیعی‌سازی ایدئولوژی)	-	-	- اتحاد شهر و روستا: ۲. - تداوم فرهنگ بومی: ۳. - اقتصاد کشاورزی - پایدار - مجمعه‌ها به عنوان ابزاری برای مشروعیت‌بخشی به سیاست‌های فرهنگی - نخبه‌محور	- حاشیه‌نشینی گروه‌های مهاجر روستایی - کاهش گویش گیلکی - تبدیل زمین‌های شالی به مجتمع‌های تجاری - بی‌ارتباطی بخشی از شهروندان با این مجسمه‌ها

نتیجه‌گیری

در عرصه نظریه‌پردازی شهری، هنر عمومی و به‌ویژه مجسمه‌سازی شهری، فراتر از تکلیف زیبایی‌شناسی، به عنوان یک رسانه هویت‌ساز و ابزار تولید معنا در فضای عمومی مطرح می‌شود. پژوهش حاضر با پرسش اساسی درباره نقش مجسمه‌های با محتوای فرهنگ بومی روستایی در شهر رشت به عنوان عناصر هویت‌بخش، در سه محور نظری پیمایش می‌کند: نخست، نقش این مجسمه‌ها در سازماندهی ادراک فضایی شهروندان و تشکیل نقاط عطف خوانا بر اساس چارچوب کوین لینچ؛ دوم، بررسی نسبت بین فضای بازنمایی‌شده توسط برنامه‌ریزان و فضای زیسته شهروندان در تعامل با این آثار از منظر لوفور؛ و سوم، تحلیل گفتمان‌های هویتی و فرهنگی بازتولیدشده در این مجسمه‌ها از چشمانداز رولان بارت. این پژوهش با هدف پاسخ به این سوالات، به بررسی نقش هنر شهری در سازماندهی ادراک فضایی شهروندان و تحلیل مکان‌یابی و کارکرد مجسمه‌های مردمان روستایی در رشت می‌پردازد. تحلیل چندلایه مجسمه‌های مردمان

روستایی در شهر رشت از منظر نظریه‌های شهرسازی و نشانه‌شناسی، نشان می‌دهد که این عناصر هنری، در تقاطع گفتمان‌های فرهنگی، سیاسی و فضایی، نقش دوگانه‌ای ایفا می‌کنند. از یک سو، به عنوان عناصر شناختی-هویتی در چارچوب نظریه لینچ، پتانسیل ایجاد نقاط عطف خوانا و بهبود خوانایی محیطی را دارند، اما ناکامی در یکپارچه‌سازی فرمی با بافت شهری و عدم توجه به اصول کالبدی شناختی، موجب کاهش تأثیرگذاری آن‌ها در سازماندهی ادراک فضایی شهروندان شده است. این مجسمه‌ها، علیرغم دارا بودن ویژگی‌های تمایزدهنده مانند مقیاس مناسب و استفاده از نمادهای بومی، در سیستم ادراکی شهروندان به‌طور کامل محو نشده‌اند و تنها در برخی نقاط به عنوان عناصر مرجع فضایی عمل کرده‌اند.

از منظر نظریه تولید فضای لوفور، این مجسمه‌ها بیش از آنکه ادراک محیطی شهروندان را منعکس کنند، تولیدی ایدئولوژیک هستند که در عرصه فضای بازنمایی‌شده قرار دارند. این شکاف بین فضای زیسته (تجربه روزمره شهروندان) و فضای بازنمایی‌شده (تصویر سازمان‌یافته توسط نخبگان فرهنگی-سیاسی) نشان‌دهنده ناهماهنگی در فرآیند مذاکره اجتماعی فضا است. در واقع، این مجسمه‌ها به جای ایجاد عرصه‌ای برای مشارکت معنایی و تعامل گفتگو با شهروندان، به ابزاری برای تثبیت گفتمان هویتی رسمی تبدیل شده‌اند.

تحلیل استعاره‌شناختی بارتی نیز نشان می‌دهد که این مجسمه‌ها در سطح دلالت ضمنی، موفق به ایجاد ارتباط عاطفی و حس تعلق مکانی با شهروندان شده‌اند، اما در سطح اسطوره، به ابزاری برای طبیعی‌سازی ایدئولوژی نخبه‌محور تبدیل شده‌اند. این تحلیل کشف می‌کند که هنر شهری، هرچند ظاهری سنتی و بومی دارد، اما در عمل محصول ایده پردازی برنامه سازان شهری است که در آن، هویت پیچیده و چندلایه گیلان با یک روایت واحد و متمرکز جایگزین شده است.

در مجموع، مجسمه‌های مردمان روستایی در رشت، اگرچه در ظاهر به عنوان رسانه‌های هویت‌ساز و عناصری برای تقویت حس تعلق مکانی طراحی شده‌اند، اما در عمل، ناکامی در هماهنگی با تجربه زیسته شهروندان، یکپارچه‌سازی فضایی و احترام به گفتمان‌های چندصدا موجب شده است که تأثیرگذاری آن‌ها در سطح عمیق‌تر هویت مکانی محدود باقی بماند. برای ارتقای کارایی این عناصر در تقویت حس تعلق مکانی، ضروری است که فرآیند طراحی و مکان‌یابی آن‌ها، بازخورد شهروندان را در برگیرد و در چارچوب رویکردی مشارکتی و تنوع فرهنگی بازتولید شود.

References

- Abazari, Y. (2001). Roland Barthes, myth, and cultural studies. *Arghanoon*, (18), 137–158. (In Persian)
URL: <https://sid.ir/paper/437773/fa>
- Adelvand, p., mousavilar, a., & mansouri, s. (2016). "urban art" as a landscape phenomenon in today's society. *Bagh-e nazar*, 13(39), 43-50. (In Persian) URL: https://www.bagh-sj.com/article_14940.html
- Bazarger, M. (2017). Urban Element Analysis in Strengthening Physical Identity; A Case Study of Shiraz City. *Journal of Urban Research and Planning*, (30), 8, 83-100. Barthes, R. (2017). *Elements of semiology* (E. Sheikhzadeh, Trans.). Noor Ata.
- Falahat, m. s. (2006). Sense of Place, place attachment, The factors of sense of place, *honarhaye ziba*, 26, 57-66. (In Persian) URL: https://journals.ut.ac.ir/article_12321.html?lang=en
- Habibi, M., & Barzegar, S. (2018). The Criteria for Rhythm analysis of Everyday Life in Social Production of Urban Space Based on Research Experiments. *soffeh*, 28(81), 47-63. (In Persian) Dor: <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.1683870.1397.28.2.4.3>
- Habibi, K., Shia, E., & Saeedi, M. (2015), Design Led Planning as a New Approach to Urbanism. *Bagh-e Nazar*, 12(35), 3–14. (In Persian) URL: https://www.bagh-sj.com/article_11713.html

- Hataminejad, H. (2020). An analysis of the philosophical concept of space and spatiality of cities from Lefebvre's perspective. *Shebak Scientific-Research Journal*, 6(2 [53]), 67–88. (In Persian) URL: <https://sid.ir/paper/524426/fa>
- Haggett, Peter. (2001). Geography: a modern synthesis (sh. Goudarzinezhad, Trans). samt
- Javan, J., Dalil, S., & Soltani-Moghadam, M. (2013). The dialectic of space from Lefebvre's perspective. *Geographical Studies of Arid Regions*, 4(12), 1–17. (In Persian) URL: https://jargs.hsu.ac.ir/article_161329.html
- karimkhah, S., Ranjbar, E., & behzadfar, M. (2025). Locating Suitable Public Spaces for the Formation of Urban Art: A Case Study of Jahanshahr Neighborhood, Karaj. *Iranian Urban Design Studies*, 1(2), 299-320. (In Persian) Doi: <https://doi.org/10.22099/iuds.2025.52049.1019>
- Khoshandam, M., & Salavatian, S. M. (2020). Explaining the factors affecting the enhancement of citizens' vitality in cultural buildings (Case study: Rasht city). *Architecture Studies*, 3(14), 1-11. (In Persian) URL: https://memarishenasi.ir/files/cd_papers/r_418_200429220037.pdf
- Khatibi, S. M. (2013). The effect of behavioral pattern for regeneration of urban environment identity in urban designed interventions (case study: entrance area of sanandaj). *Hoviateshahr*, 7(13), 63-72. (In Persian) Dor: <https://dorl.net/dor/20.1001.1.17359562.1392.7.13.7.5>
- Lefebvre, H. (2018). *The production of space* (M. Abdollahzadeh, Trans.). Tehran: Center for Urban Studies and Planning of Tehran.
- Lynch, K. (2012). *The theory of urban form* (H. Bahreini, Trans., 5th ed.). Tehran: University of Tehran Press.
- Lynch, K. (2016). *The image of the city* (M. Moini, Trans.). Tehran: University of Tehran Press.
- Manouchehri miandoab, A. (2021). An analysis of the urban space production cycle in IranCase: Tehran metropolis. *Geographical urban planning research*, 9(2), 415-387. (In Persian) Doi: <https://doi.org/10.22059/jurbangeo.2021.313591.1404>
- Madanipour, A. (2008). *Design of urban space : inquiry into a socio-spatial process* (F. Mortezaei, Trans., 3rd ed.). Tehran: Tehran Urban Planning and Processing Company.
- Moradi, S. (2008). Integration of public art and its integration in urban space. *Bagh-e nazar*, 4(8), 81-90. (In Persian) URL: https://www.bagh-sj.com/article_58.html
- Pahlavan, S., & Habibi, M. (2023). Comparative Analysis of the Concept of Everyday Urban life in the View of Henri Lefebvre, Pierre Bourdieu and Michel De Certeao. *Raf Journal of Architecture, Restoration and Urbanism*, 77–98. (In Persian) URL: https://www.rafmagz.com/article_209244.html
- Pakzad, J. (2019). *A guide to urban space design in Iran*. Tehran: Ministry of Housing and Urban Development, Deputy of Urban Planning and Architecture, Secretariat of the Supreme Council of Urban Planning and Architecture.
- Payoun, M. (2024). The role of urban design in strengthening social belonging and social interactions in public spaces (Case study: Naqsh-e Jahan Square). *23rd National Conference on Civil, Architecture, and Urban Engineering*. (In Persian) URL: <https://civilica.com/doc/2101663>
- Pourmand, H. A., & Mousivand, M. (2011). Sculpture in urban space. *Journal of Fine Arts – Visual Arts*, 2(44), 51–58. (In Persian) Dor: <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.22286039.1390.2.44.6.8>

- Rafieian, M., Taghvayi, A. A., Khademi, M., & Alipour, R. (2012). A comparative study of quality assessment approaches in urban public space design. *Architecture and Urban Planning of Iran*, (4), 35–43. (In Persian) Doi: <https://doi.org/10.30475/isau.2013.61953>
- Salaripour, A. A., Hamidi, A., Nouripour Sedehi, M., Maghroor porkar abatari, M. H., & Khani-Golsorkhi, E. (2023). The Role of Native and Local Identity in Promoting Creative City Branding (Case Study: Rasht City). *Hoviatshahr Journal*, 17(3). (In Persian) Doi: <https://doi.org/10.71793/hoviatshahr.2023.795188>
- Safarnezhad, M., karimiazeri, A., & gholamalizadeh, H. (2017). Identify factors contributing to the enhancement of the city's identity and increasing citizens' sense of belonging in the design of cultural and administrative buildings (case study: rasht). *Iranian journal of cultural research*, 4(36)), 1-32. (In Persian) Doi: <https://doi.org/10.22035/ijcr.2017.312>
- Salehi, Sh. (2020). A study and identification of types and characteristics of urban elements. *Quarterly Journal of New Approaches in Islamic Studies*, (5), 575–592. (In Persian) URL: <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/1778823>
- Sattari, s. (2016). Henri lefebvre's three dimensional dialectic of production of space. *Philosophical investigations*, 11(28), 85-114.
- Tadris-Hosseini, S., & Mohammadi, M. (2022). Analysis of Tehran sculptures of the 1980s and 1990s with a formological and functional approach. *Applied Arts Quarterly*, 2(2). (In Persian) URL: <https://www.sid.ir/paper/1411275/fa>